
Живко Жеков / Jivko Jekov

ОКТАВИАН АВГУСТ – МОДЕРАТОР
НА РЕСПУБЛИКА

Octavian August – moderator of Respublica

Summary: *Personality Guy Octavius (Gaius Julius Caesar Octavian) Emperor Augustus and to date produces lively discussions in historiography. In 2014 year marks 2000 years since the death of this extraordinary person that continues to provoke diametrically opposed assessments. This anniversary is became the occasion for the writing of this article.*

Key words: *Gaius Julius Caesar Octavian, emperor Augustus, extraordinary person, respublica.*

Личността на Гай Октавий/Гай Юлий Цезар Октавиан/Император Октавиан Август и до днес предизвиква оживени дискусии в историографията. През 2014 година се навършват 2000 години от смъртта на тази неординарна личност, която продължава да провокира появата на коренно противоположни оценки. Тази годишнина в известна степен се превърна в повод за появата на тази статия.

В края на 43 г. пр. Хр. едва на 20 години Гай Юлий Цезар Октавиан в качеството си на участник във Втория триумвират получава официално империиум за преустройство на римската република.¹ Дейността на триумвирите и в частност на Октавиан, през първите години от съществуването на триумвирата е насочена към утвърждаване на тяхната лична власт, което е съпроводено със системно пренебрегване на римските републикански традиции и закони.² Разгромът на Секст Помпей и пленяването на Марк Емилий Лепид през 36 г. пр. Хр. променят коренно ситуацията в римската държава. Останалите двама триумвири постепенно се ориентират към два напълно противоположни политически курса. Марк Антоний постепенно се ориентира към превръщането на източната част от римската република в подобие на елинистическа базилея, а той се държи едва ли не като неин базилевс.³

В противовес на него Цезар Октавиан обявява политика на възстановяване на изконните римски републикански ценности и обичаи на предците *mores maiorum*. Тази нова политическа линия на осиновения син на Гай Юлий Цезар Диктатора постепенно намира подкрепа във всички римски ордо (съсловия). Тя печели привърженици сред плебса, конниците и част от сената, но най-голяма подкрепа и оказва италиятската муниципална аристокрация, която вижда в нея възможност за прекратяване на насието и преминаване към процес на стабилизация, гарантиране на частната собственост и индивидуалните права.

Новата политическа линия на Октавиан, която в известна степен е наложена от моментни съображения, неизбежно спомага за възстановяване на някои елементи от традиционната републиканска политическа система. Тя се увенчава с успех. През 32 г. пр. Хр., когато конфликтът между Октавиан и Марк Антоний прераства в открита война италиейската муниципална аристокрация застава на страната на първия, което изиграва немалка роля за неговия краен успех в този последен етап от гражданските войни в Рим.⁴

Завладяването на Египет в 30 г. пр. Хр. поставя пред Цезар Октавиан нови предизвикателства. Той трябва във възможно най-кратки срокове да започне изграждането на нов управленски монархически модел или да направи опит да възстанови под някаква форма стария републикански. Победителят в гражданските войни избира средния път. Формиране на фактически монархическа власт при запазване де юре на републиканските институции. Този подход в своята основа е еволюционен, а не революционен и напълно отговаря на неговия менталитет и менталност. Практически той се явява и единственият възможен, защото всеки опит за открито налагане под някаква форма на монархическа власт би срещнал ожесточена съпротива. Тя в началото може да е прикрита, но при най-малката възможност ще прерасне в открита въоръжена борба. Съдбата на Гай Юлий Цезар Диктатора и Марк Антоний Триумвира показва, че римското общество не е готово да приеме монархическо управление. Римското общество и особено нобилитетът е крайно раздразнен най-вече от откритата демонстрация на сила от тяхна страна и незачитане на традиционните римски политически практики. В подкрепа на тази теза могат да се посочат много конкретни случаи, но тук ще се споменат само тези, които провокират най-силна негативна реакция според античните автори.

Откритото незачитане от страна на Гай Юлий Цезар Диктатора на републиканските традиции при избор на магистрати предизвиква остра отрицателна реакция в римското обществено мнение, особено в средите на сенатското съсловие. При внезапната смърт на един от консулите един ден преди Нова година, той дава на едно от своите протежета консулски империй за няколко часа.⁵ Назначава магистрати за години напред без да се съобразява с традиционната процедура по техния избор. Назначава за монетарии свои бивши либертини и поверява на подобни събирането на данъците.⁶ Сенаторите са провокирани и от последната му четвърта диктатура, която е пожизнена, което също е открита провокация към републиканските традиции (Suet., Caes., 76, 1). Тези примери са само малка част от запазените в античната наративна традиция и демонстрират по безспорен начин мнението на римското общество от времето на Гай Юлий Цезар Диктатора, че той не зачита републиканските традиции и дори откровено ги презира и при първи удобен случай ще ликвидира републиката. Многократните уверения на Цезар, че не иска монархическа власт само още повече засилват подозренията на неговите съвременници.

В поведението на Марк Антоний Триумвира също се наблюдават подобни монархически тенденции. Те придобиват особено показателен характер в

последните години от живота на триумвира. Александрийските подаръци са много показателни в тази посока. Той раздава част от римските владения на изток на децата на Клеопатра VII Теа II Филопатор и на самата нея,⁷ което естествено предизвиква гневна реакция сред всички слоеве на римското общество,⁸ които съзират в този акт поведение на елинистически базилевс, а не на римски магистрат, какъвто формално се явява Марк Антоний.

Поучен от техния опит, Цезар Октавиан се отказва от външните символи на едноличната власт и решително отхвърля всякакви инсинуации в тази посока като откровено враждебни спрямо него. Формално след като в 32 г. пр. Хр. изтича срокът на втория империум на Втория триумвират, липсват данни те да са продължени едностранно от Октавиан, въпреки различните хипотези, които се лансират в съвременната историография в тази посока. Той избира противоположния път, насочен към постепенно формално възстановяване на традиционните римски магистратури, но, за да си гарантира контрола върху управлението на държавата, в периода от 31 до 23 г. пр. Хр. Октавиан непрекъснато си осигурява избирането за консул. Така формално без да заема екстраординарна магистратура той си осигурява доминиращо положение в държавното управление. В същото време той си гарантира екстраординарен империй по силата на клетвата, която полагат Италия и западните провинции пред него в качеството му на водач във войната срещу Клеопатра. Тази война е пропагандирана от Рим, като конфликт между Запада и Изтока за спасяването на Рим от алчната и порочна Клеопатра, която чрез магии подчинява добродетелни римляни и ги превръща в свое оръжие срещу родния им град.⁹ След окончателната победа явно действието на клетвата и съответно получения империй не прекратяват своето действие, въпреки че липсват конкретни доказателства в едната или другата посока. Вероятно Октавиан се отказва от този империй едва през януари 27 г. пр. Хр.

В периода 30 – 28 г. пр. Хр. Цезар Октавиан инициира масово храмово строителство. По-голямата част от храмовете са възстановени стари или разрушени в резултат от стихийни бедствия, но някои са новопостроени. В RGDA Октавиан Август отчита, че в шестото си консулство в 28 г. пр. Хр. е построил 82 храма. Тази масова програма по възстановяване на храмовата инфраструктура цели да позиционира Октавиан в съзнанието на римляните като защитник на старите римски добродетели и ценности, една от основните сред които се явява религията.

През януари 27 г. пр. Хр. Октавиан предприема решителна стъпка към конструиране на онази система, която впоследствие ще стане известна като „Принципат“. По време на заседание на сената той се отказва от всичките екстраординарни империи и потестаси, които притежава и заявява, че иска да продължи живота си като непублична личност, която няма никакво отношение към управлението на държавата. Той официално обявява, че възстановява републиката.¹⁰ Заявлението на Цезар Октавиан е направено пред сенат, попълнен

от самия него в 28 г. пр. Хр. с верни хора, след отстраняването на привържениците на Марк Антоний и подозираните в нелоялно поведение сенатори. Естествено този нов сенат реагира правилно на зададения му въпрос и отказва да приеме отказа на Октавиан от заемането на публични длъжности. Напротив, сенатът му гласува широки правомощия. Той му предоставя контрола върху провинциите: Тараконска Испания, Лузитания, Лугдунска Галия, Аквитания, Белгика, Сирия, Киликия, Египет, Илирик. Предоставянето на проконсулски империй върху тези провинции, които ще бъдат управлявани от легати, назначавани от Октавиан Август, не е прецедент в римската политическа и административна практика. По този начин управлява испанските си провинции Гней Помпей Велики в периода 59–49 г. пр. Хр. чрез легати назначавани лично от него.

Реално в 27 г. пр. Хр. по отношението на провинциите не се случва нищо екстраординарно и в де юре се запазва традиционната къснореспубликанска практика на тяхното управление. Фактически през януари на същата година Октавиан не получава *imperium proconsulare maius*, както приема Теодор Mommsen и много изследователи след него, а само проконсулски империиум за провинциите, чието управление му възлага сенатът. Едва в 23 г. пр. Хр. след новата серия от реформи Октавиан Август получава *imperium proconsulare maius*, което му дава доминиращ империй над всички проконсулски и пропреторски империи в републиката включително и над тези управители, които са назначени от сената, а не от него. След получаването на този извънреден империй, който му дава власт над всички римски провинции, за Октавиан Август вече не е необходимо да заема непрекъснато консулска длъжност и в периода от 22 г. пр. Хр. до 14 г. сл. Хр. той я заема само два пъти в 5 г. пр. Хр. след оттеглянето на Тиберий в доброволно изгнание и в 2 г. пр. Хр., когато започва да въвежда внучите си Гай и Луций в държавното управление.

Нов етап във формирането на принципата настъпва в 23 г. пр. Хр. През тази година Август получава трибуниция потестас, която впоследствие ще се превърне в един от основните елементи на императорската власт. Този нов етап е провокиран в известна степен от тежката болест, която прекарва Октавиан Август през същата година. Тя го провокира да пристъпи към усиляване на своята власт. В същото време този процес е неизбежен, защото той вече е укрепил достатъчно своите позиции в управлението и в сената, което му дава основание за нова серия от реформи, насочени към укрепване и усиляване на личната му власт. Най-важните от тях са получаването на споменатите вече *tribunicia potestas* и *imperium proconsulare maius*.¹¹

Той допълнително усилява своята позиция в управлението, създавайки своеобразен дуомвират с привличането на Марк Випсаний Агрипа във властта. Този ход следва да покаже на сенаторите, че физическото отстраняване на Октавиан няма да доведе до възстановяване властта на сената, а мястото на Август ще бъде заето от Агрипа. Всъщност цялата политика на принципса след 23 г. пр. Хр., насочена към номиниране на наследник, от една страна, цели

да осигури плавен преход на властта, но от друга гарантира и неговата лична безопасност, защото отстраняването му няма да доведе до фактическо възстановяване на републиката.

Направеният кратък преглед върху някои аспекти от политиката на Октавиан Август показва, че неговото отношение спрямо републиканските институции и републиката като цяло търпи развитие и еволюира в зависимост от конкретната политическа и стратегическа ситуация. В конфликта с Марк Антоний той се позиционира като защитник на римските ценности и традиции, а следователно и на републиканските. След окончателната си победа в гражданските войни той първо в рамките на няколко години укрепва личната си власт, след което формално възстановява републиката и републиканските институции в цялата им пълнота, но този ход е в известна степен стратегическа маневра, която следва да успокои сената и да го привлече на негова страна. Така след известен период, в който формално в известна степен имаме дуалност на властта, поделена между пренцепса и сената, в 23 г. пр. Хр. настъпва момент, в който Октавиан Август съсредоточава под свой контрол още значителни правомощия, което рязко отслабва влиянието на сената в управлението и от този момент нататък трудно може да се говори за дуалност на властта в конкретиката на Август и сената.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Botermann, H.** Die Soldaten und die römische Politik in der Zeit von Caesars Tod bis zur Begründung des Zweiten Triumvirats. München, 1968.

² **Schmitthener, W.** Politik und Armee in der späten Römische Republik. – HZ, 190, 1960, 3–17.

³ **Scullard, H. H.** A history of the Roman World from 146 to 30 B. C. L., 1963, p. 285–299.

⁴ **Syme, R.** The Roman Revolution. Oxford, 1939, p. 290–295.

⁵ Suet., Caes., 76, 2.

⁶ Suet., Caes., 76, 3.

⁷ Марк Антоний обявява Клеопатра VII за владетел на Кипър и Келесирия, които до този момент са част от римската провинциална организация. Сина си Птолемей Филадельф, роден от владетелката на Египет, той обявява за базилевс на Сирия, Финикия и Киликия. Другия си син от нея Александър Хелиос провъзгласява за владетел на Армения, Мидия и Партия, които следва да бъдат завладени в бъдеще от римляните.

⁸ Plut., Ant., 54, 6–7; Dio Cass., XLIX, 41.

⁹ В тази пропаганда активна се включват римските поети от кръга на Меценат – Хораций, Вергилий и Проперций.

¹⁰ Dio Cass., LIII, 9; RGDA, 34.

¹¹ **Парфенов, В.** Император Цезар Август: Армия. Война. Политика. СПб., 2001, с. 64–68.